

Rapport Arendus 2014:25

Vivlings 1:87

Arkeologisk utredning

Vivlings 1:87

Hellvi socken

Region Gotland

Gotlands län

2014

Dan Carlsson

Omslagsbild: En av de stockar och plankor som påträffades vid schaktningskontrollen. Man kan notera uthuggningarna i stocken. Foto Dan Carlsson.

Arkeologisk utredning, Vivlings 1:87, Hellvi socken, Gotland

Typ av undersökning: Särskild utredning

RAÄ-nr:

Undersökande institution: **Arendus**

Socken: Hellvi

Län: Gotland

Författare: Dan Carlsson

Sammanfattning:

Inom fastigheten Vivlings 1:87, Hellvi socken, planeras för omläggning av strandmark/skogsmark till våtmark. Det planerade området berör ett område som utpekats möjligen hysa ett äldre hamnläge från vikingatid/medeltid och i anslutning till byggnadsminnet Strandridaregården.

Utredningen har bestått i en landskapsanalys utifrån de äldre kartorna över området, parat med en fältundersökning i form av schaktningsövervakning.

Undersökningen har visat att den ursprungliga strandridaregården legat strax öster om nu aktuellt område. Schaktningsövervakningen visade på ett flertal plankor och ett par större stockar, belägna centralt i den äldre våtmarken och därtill ett stort antal mindre och större huggspån och mindre trästycken. Trälämningarna låg tämligen löst på den ursprunglig sandbotten och under ett markant torvlager om upp till 0,6 meter tjockt. Trälämningarna kunde inte knytas direkt till någon konstruktion inom undersökt område, men hör sannolikt till någon form av bryggor eller andra anordningar i den gamla hamnen. Prov för C14 analys har tagits och sänts in till Uppsala Universitet.

Rapporten kommer att kompletteras med analysresultatet när det väl föreligger.

INNEHÅLL

Bakgrund.....	7
Målsättning och metod.....	7
Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö.....	8
Genomförande och resultat.....	8
Tolkning och sammanfattning.....	12
Administrativa uppgifter.....	12
Referenser.....	13

Postadress
Färjeleden 5
621 58 VISBY

Telefon
070-3118032
070-5979604

www.arendus.se
E-post: info@arendus.se

Org. Nr. 556907-4411
PlusGiro: 65 60 57-7
Godkänd för F-skatt

Områdesbeskrivning och fornlämningsmiljö

Det aktuella området utgörs av en helt överväxt sänka i terrängen, avgränsad ut mot havet av en sentida vall och en dammlucka, idag helt överväxt. Mot norr höjer sig terrängen tämligen tydligt omkring en nivå av 2,5 meter över nutida havsnivå, vilket i princip motsvarar den vikingatida strandlinjen.

En genomgång av de äldre kartorna visar på att strax nordöst om aktuellt område är platsen för Strandridaregården. Den finns utmärkt på kartan från 1700 och även i kartan från storskiftet, upprättat år 1795. Vid laga skiftet år 1875 är strandridaregården borta. Troligen försvinner den under början av 1800-talet, möjligen i samband med att systemet med Strandridare upphörde år 1832 och då övergick till Kustuppsyningsmän.

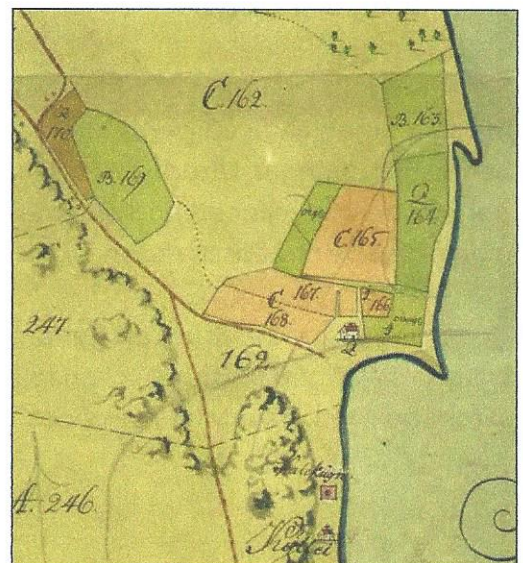

Figur 2. Panorambild över sänkan som planeras för lekplats för gädda. Bilden tagen mot sydost. Till vänster ses den väg som ledde ut till strandridaregården, vilken med sin huvudbyggnad låg vid det stora trädet i vägens slut.

Genomförande och resultat

Kartan, figur 3, visar på situationen i slutet av 1600-talet, med strandridaregården belägen öster om landsvägen. Någon annan bebyggelse finns inte på platsen vid den här tiden, förutom kalkugnarna längre mot söder längs kusten.

Följer man historien i de äldre kartorna ger storskifteskartan från 1795 en belysande bild av förhållandena på platsen. Vid den här tiden finns ännu strandridaregården kvar på samma plats som under 1600-talet. Väster

Figur 3. Strandridaregården och hamnviken sedd i kartan 1700

Bakgrund

Arendus har på uppdrag av Länsstyrelsen Gotlands län utfört en särskild arkeologisk utredning inför omläggning av strandmark/skogsmark till våtmark inom en del av fastigheten Vivlings 1:87 i Hellvi socken.

I området har det varit hamn från 1600-talet, troligen betydligt tidigare (vikingatid/medeltid). Inga undersökningar har gjorts i området. För att säkerställa att inga fornlämningar kommer till skada och, för att i de fall fornlämningar finns eller påträffas kunna fastställa deras utbredning ovan mark, har Länsstyrelsen bedömt att det krävs en arkeologisk utredning i området inför planerad anläggning av gäddvåtmark.

Figur 1. Belägenheten av undersökningsområdet (blå färg), till del sammanlagd med information från storskiftet över Vivlings år 1795 i form av den dåtida strandlinjen och belägenheten av Strandridaregården nordost om undersökningsområdet.

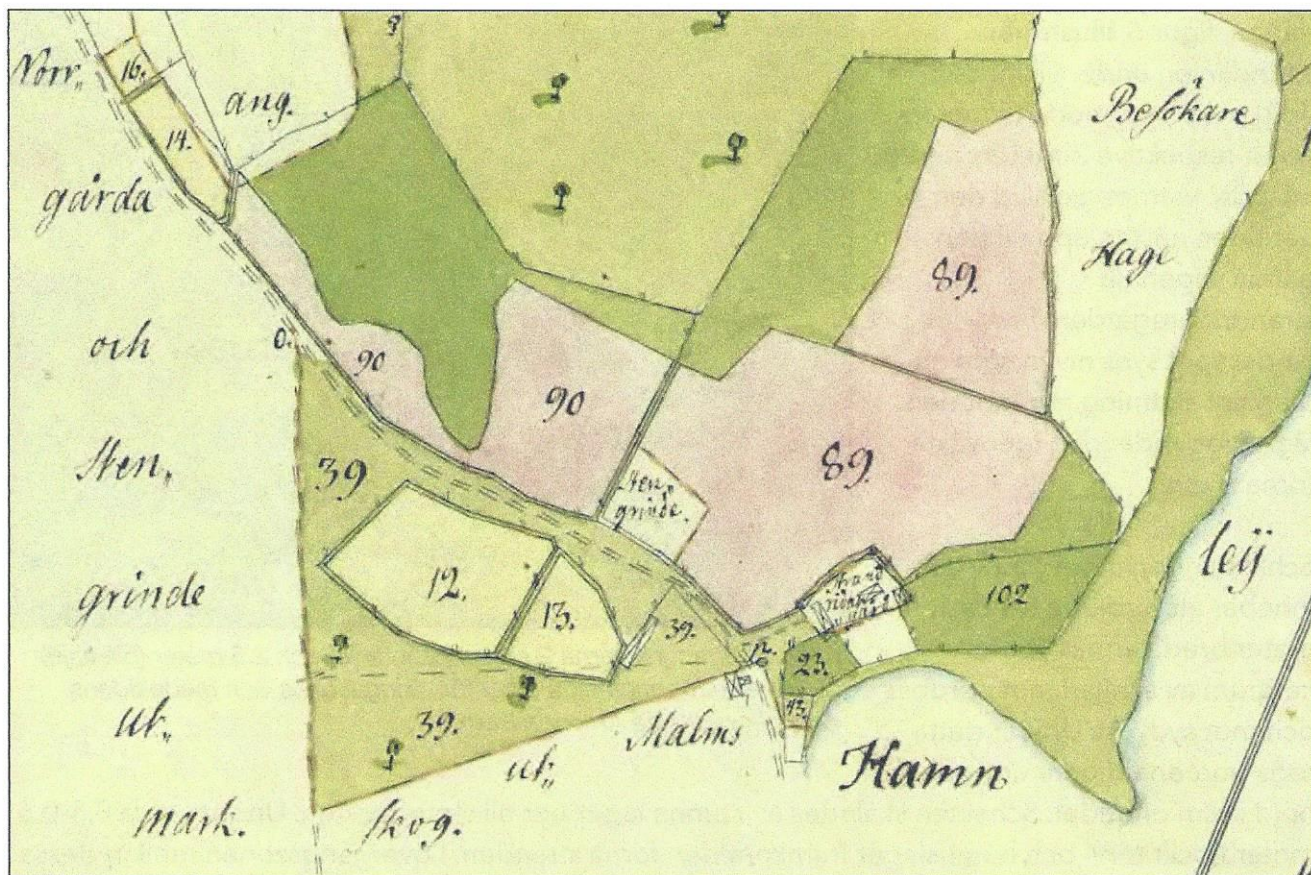
Det aktuella skiftet har lång kontinuitet som trädbärande mark. På kartor från sent 1600-tal/tidigt 1700-tal är det skogsmark/strandmark och på kartan från 1930-talet är det skogsmark/strandmark.

Intill den planerade våtmarken finns ett byggnadsminne i form av den så kallade Strandridaregården. Länsstyrelsen har haft samråd om eventuell påverkan på byggnadsminnet. Bedömningen är att byggnadsminnet inte kommer att påverkas negativt av den planerade våtmarken. Området är även riksintresse för kulturmiljövården kallat "Kyllaj-Lörje".

Målsättning och metod

Syftet med utredningen är att fastställa om fornlämningar berörs av arbetsföretaget och målsättningen att få ett grepp om det i den nutida sänka kan finnas spår av äldre hamnanläggningar. Utredningen ska ge förutsättningar att planera för att fornlämning inte ska behöva beröras eller att nödvändiga ingrepp minimeras. Målgrupp för undersökningen är markägaren och Länsstyrelsen.

Utredningen har inneburit en genomgång av äldre kartor för att få ett grepp om landskapets historia så långt bak i tiden vi kan följa det i kartorna, följt av en schaktningsövervakning i samband med grävandet i området.

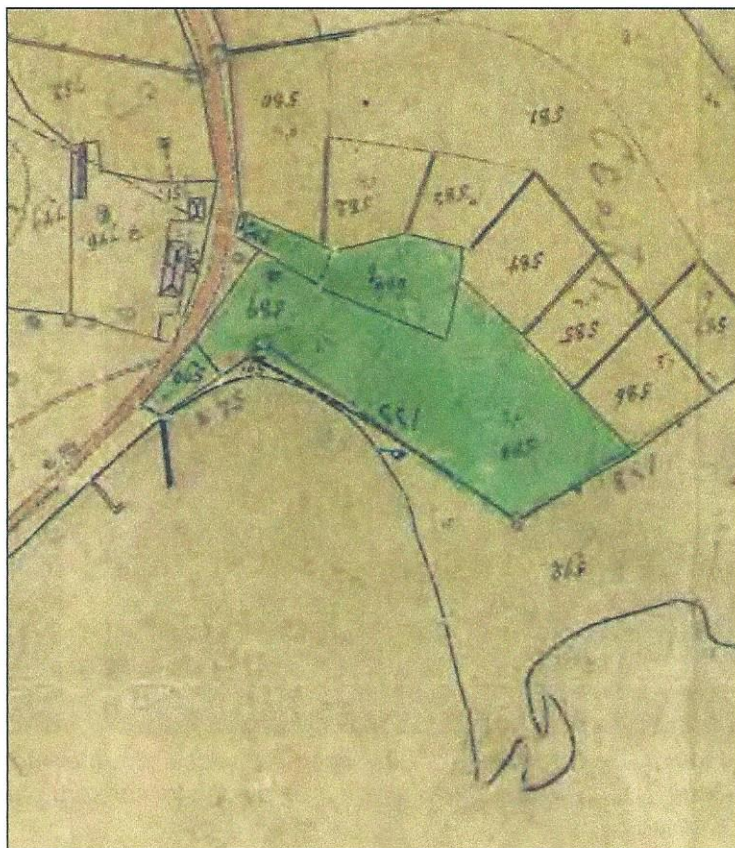

Figur 4. Utdrag ur storskifteskartan över Vivlings 1795. Omedelbart norr om hamnen är Strandridaregården utmärkt. Väster om vägen ner till kalkugnarna finns Johan Ahlboms hus med sitt bakbygge. Noteras bör benämningen Besökarehagen på hagen nordöst om Strandridaregården, liksom beteckningen hamn vid viken söder om Strandridaregården.

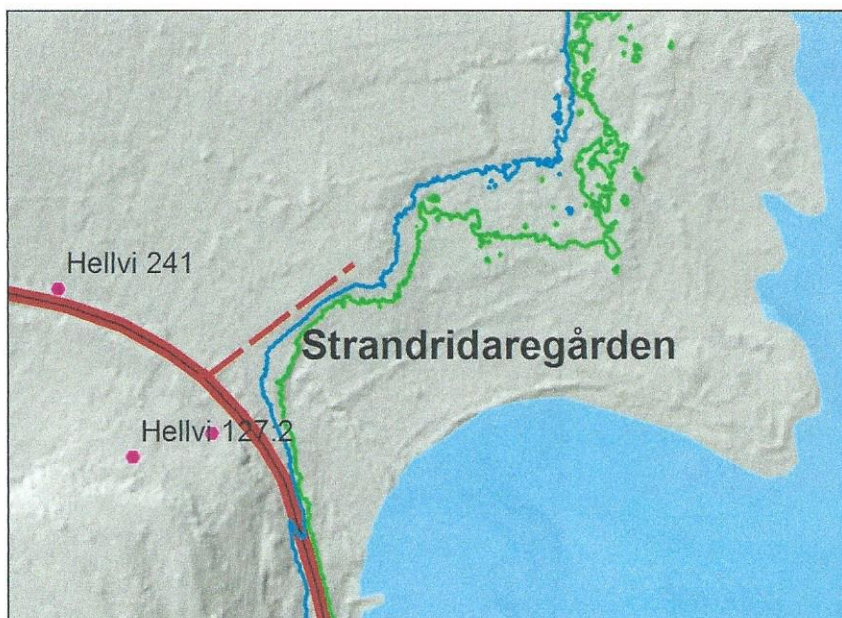
om vägen ligger den gård som Johan Ahlbom lät bygga i slutet på 1730-talet. Kartorna ger med andra ord vid handen att båda dessa bebyggelser funnits parallellt under minst 60 år.

Laga skifteskartan från 1875 visar att Strandridaregården nu är borta. Området där den låg är nu helt och hållet ängsmark, som sträcker sig ner till vattnet. Väster om vägen finns Johan Ahlboms hus, med uthus och lada. Vid vikens västra kant är ett par bryggor. Den nu aktuella ytan för undersökning återfinns inom ängen.

Figur 5. Utdrag ur laga skifteskartan över Malms från år 1875. Vid den här tiden är Strandridaregården borta. Området utgörs nu av ängsmark. Någon annan bebyggelse öster om landsvägen finns ännu inte. Väster om vägen är Johan Ahlboms byggnad.

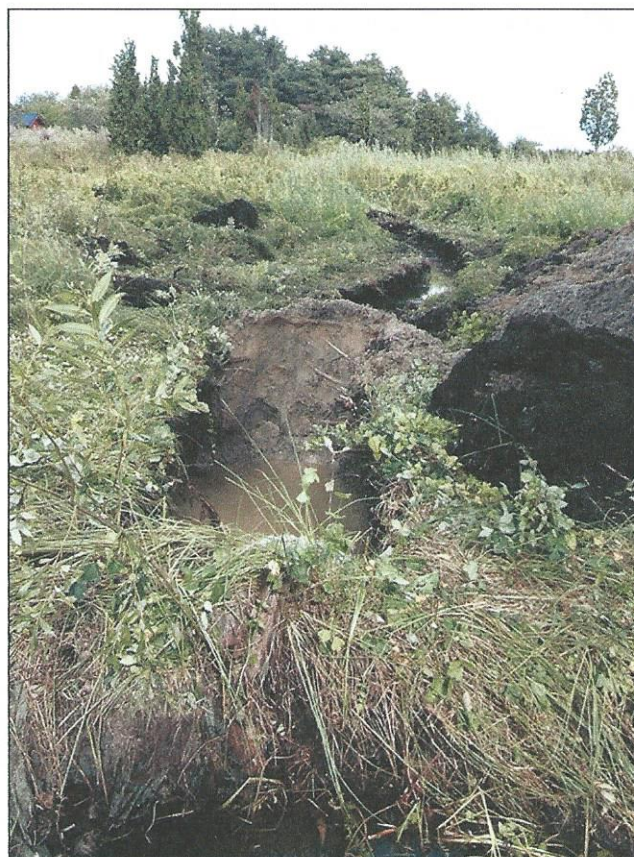
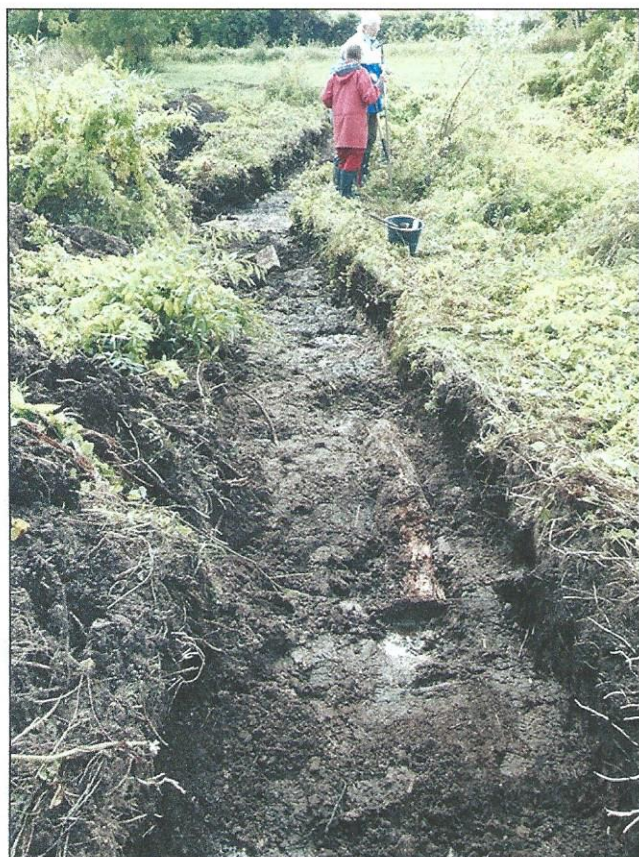

Kartan, figur 6, illustrerar strandlinjen under vikingatid-tidig medeltid, med 2,5 meters nivå respektive 2-meters nivå inlagda. Vattnet gick vid den här tiden nästan upp till den gamla vägen till strandridaregården. I landskapet syns nivån som en markant sluttning ner mot den lägre liggande idag igenväxta forna viken.

Figur 6. Strandnivåerna 2 meter (grön linje) och 2,5 meter (blå linje) markerar det ungefärliga läget för vikingatidens och medeltidens strandlinjer. Karta Amanda Karn.

Schaktningen inom området innebar att fördjupa två ca 1 meter breda armar ut från centrum av sänkan mot nordost och mot sydväst. Utöver detta togs bort en tidigare uppgrävd höjd inom området. Schakten skalades av i tunna lager ner till strandbotten. Under ett ca 0,5-0,6 meter tjockt torv- och humuslager framkom den forna stranden. I övergångszonen mellan dessa lager, huvudsakligen liggande på bottenruset, påträffades ett stort antal trärester, framför allt i form av huggspån och mindre träbitar. Dessa var huvudsakligen koncentrerade till det östra

Figur 7. De två schakten. Till vänster det västra schaktet mot väster och till höger det östra schaktet mot öster. I den vänstra bilden skimtar en av de stockar som påträffades med tydliga uthuggningar. Foto Dan Carlsson.

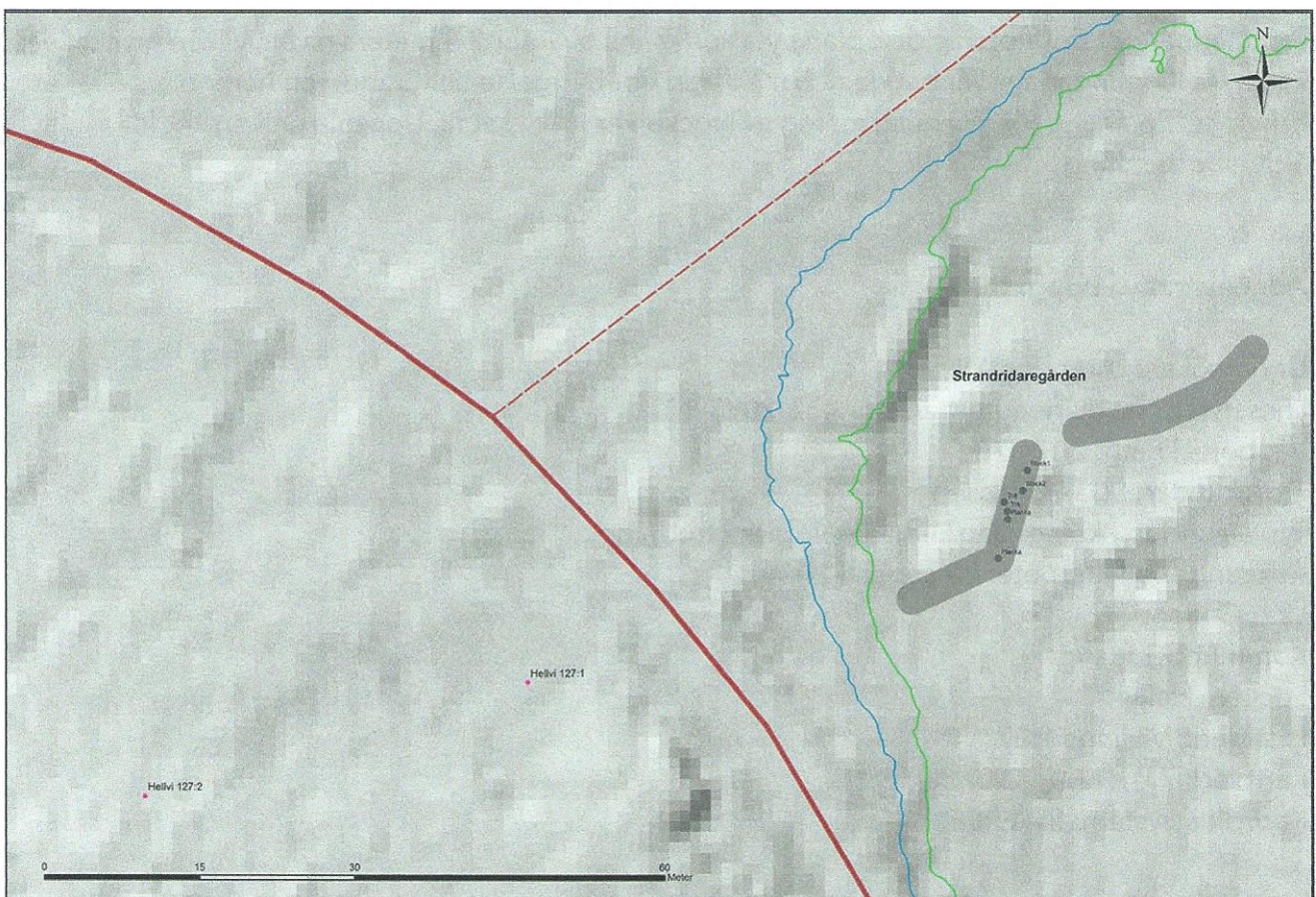
schackets västra del, men förekom även i det västra schaktet. I det östra schaktet framkom även ett fåtal större gråstenar, liggande i strandgruset.

Framför allt i det västra schaktet påträffades flera större plankor, en del av en spetsig stolpe och en markant, grov stock med tre skilda uthuggningar. Stocken kan ha utgjort en del i en brygga eller stenkista eller liknande anläggningar. Prov för dendrokronologi togs från stocken, men i och med att det bedömdes från laboratoriet att det endast var 60-70 % sannolikhet att det skulle gå att åldersbestämna stocken beslutades att i stället använda en del för ^{14}C datering.

För att kontrollera eventuellt ännu äldre lager under strandgruset grävdes den västra delen av det östra schaktet ner till ca 2 meters djup. Jordarten var genomgående fin sand utan inslag av sten. Inga spår av lämningar kunde konstateras.

Figur 8. En välbevarad stock med tre olika uthuggningar i den. Foto Dan Carlsson.

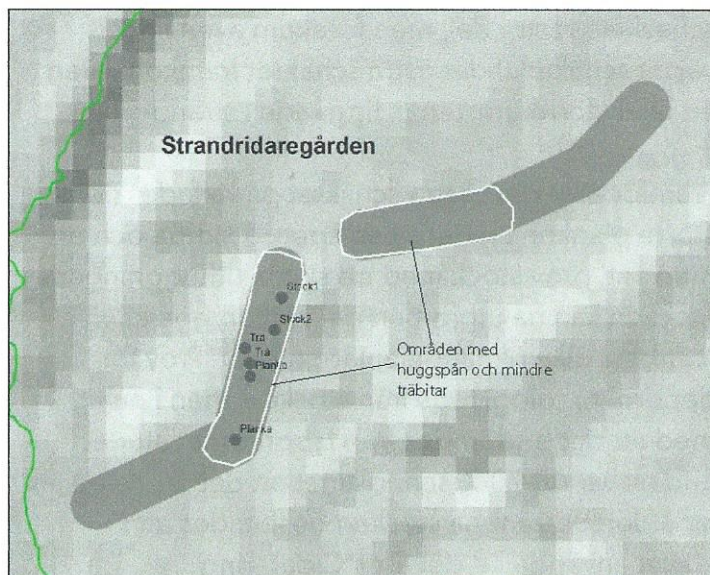

Figur 9. Belägenheten av de två schacken, relaterade till strandlinjerna 2 respektive 2,5 meter över havet. Karta Amanda Karn.

De påträffade träresterna visade inte på någon koppling till någon konstruktion. De föreföll kunna vara delar av en konstruktion, framför allt plankor och stolpar i det västra schaktet, men inga indikationer på anläggningar framkom i de två schakt som undersöktes. Det är troligt att det finns mer av trärester av skilda konstruktioner i den forna viken, vilket bör beaktas inför framtida ingrepp i viken.

Tolkning och sammanfattning

Resultatet av den arkeologiska utredningen har visat på att det i viken, i övergångszonen mellan humus- och torvlagret och den forna stranden, finns rikligt med spår av huggspån, delar av plankor och stockar, som indikerar att det troligen i den forna viken finns lämningar av bryggor, eller andra konstruktioner. Inom de nu undersökta schakten påträffades dock inga konkreta konstruktioner, men det bör beaktas inför framtida ingrepp i området att det troligen finns fornlämningar i den forna viken. I sammanhanget bör noteras den plana yta som finns ovanför 2,5 meters nivå, vilken mycket väl kan hysa lämningar av vikingatida och medeltida bebyggelse tillhörande en hamnplats eller ett fiskeläge. En analys för ^{14}C bestämning av stocken är inskickat till Uppsala universitet för åldersbestämning.

Figur 10. Detaljbild över de grävda schakten. I båda schakten fanns omfattande spår av huggspån och mindre träbitar. I det västra fanns flera större plankor, stolpdelar och en stock med uthuggningar. I det östra schackets västra delen påträffades ett antal gråstenar, 0,4-0,6 meter stora, dock utan någon form av konstruktion. Karta Amanda Karn.

Administrativa uppgifter

Undersökare: Arendus AB
 Länsstyrelsens diarienummer: Dnr 431-2093-14
 Vår beteckning: 2014:25
 Projektledare: Dan Carlsson
 Typ av undersökning: Särskild arkeologisk utredning
 Utförandetid fältarbete: 22 augusti 2014
 Län: Gotland
 Kommun: Gotland
 Socken: Hellvi
 Fastighet: Vivlings 1:87
 Kartblad: 7J1h NV (RT90)
 Koordinatsystem: SWEREF

Referenser

Fornminnesregistret (FMIS). Riksantikvarieämbetet (<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>)

Storskifteskartan över Vivlings, 1795. Lantmäteristyrelsens arkiv, Hellvi socken Vivlings nr 1.

Laga skifteskartan över Hellvi socken Malms nr 1, 1875. Lantmäteristyrelsens arkiv.